

AZ OLASZ NÉPLÉLEK

A NEMZETKÖZI VÁLSÁGGAL KAPCSOLATBAN sok mindent hallunk emlegetni a külpolitika rúgójaként, világnézeti és gazdasági okokat, csak egyről nem esik szó, arról, hogy maguk a népek mit akarnak, hogy milyen hajlamok lappanganak bennük, milyen külpolitikai eszmék élnek a köztudatukban s hogy ez a népakarat tud-e és hogyan tud nyomást gyakorolni a kormányzatra?

Olaszországban — hogy annak az utazásnak sorrendjéhez igazodjunk, amelynek benyomásai az alábbi és a későbbi cikkekben következő franciaországi és angliai megfigyeléseket talán frissebbé teszik —¹ a diktatúra egyáltalában nem teszi érdektelenné ezeket a kérdéseket, mert a diktátor külpolitikájának is a nép a hátere, a nép az a közeg, amelyen át cselekedetei a külvilághoz elhatolnak, a nép testi és szellemi szövetségéből s hagyományaiból, ha vannak, maga a diktátor sem tud kilépni.

Ebbe a népiclekbe bepillantani, ezt a kollektív szellemet megismerni, alighanem csak intuitív módon lehet s ezt a beleélést is a történettudomány és a lélektan tanulságainak megemésztése kell hogy kísérje, ami így együtt, a tudás, a tapasztalat és az ösztön szintéziséből, csak nagy államférfiaknak adatik meg. Mindenki más rendszerint csak egy-egy részletarcát látja ennek a népi egyéniségnek, azt, amelyik az irodalomban vagy a művészetben fejeződik ki; bizonyára ez egyik oka a turisták érdeklődésének például a múzeumok irányában, ami mellett aránylag kevesen veszik észre utaztukban a népicleknek azokat a megnyilvánulásait, amelyekkel pedig könnyebb találkozni az utcán és az emberekkel való érintkezésben, a családi és társadalmi élet, a közéleti légkör megfigyelésében. Külföldön gyakran mohó érdeklődéssel olvasunk az illető ország minisztereinek kirakat-nyilatkozatait s elfelejtjük, hogy ugyanakkor a szállodai szobapincérünkön vagy a moziban mellettünk ülő egyszerű polgáron keresztül többet pillanthatunk meg az ország igazi életéből.

ARRA A KÉRDÉSRE például, amely sokunkban vetődik fel, ha átlépjük az olasz határt, hogy voltaképpen hová tartozik Olaszország, az egymásnak ellentmondó közhelyeknek melyike illik rá, hogy földközi-tengeri, nyugati vagy közep európai hatalom-e, a választ hiába keresnők a Baedekerben vagy más könyvekben. De ha figyelni kezdjük a környezetet, az atmoszférát, amely körülvesz bennünket útítársaink

szavában és hangjában, abban a kapkodásban, amellyel a hordár lerángatja a csomagokat a hálóból s utána abban a lassúságban, ahogy lent a perrónon valamin éppen elbáméskodva megindul olyan tempóban, amelyről nem tudni, mi több benne, a méltóságteljesség-e vagy a kényelemszeretet, hogy azután kint a kocsiknál ez a nyugalom ismét viharzó dikcióba csapjon át — mind ezen keresztül olyan levegő üti meg az idegent, amelyben megvan a földközitengeri medence izgékony-sága és a kelet kényelemszeretete, de ugyanakkor a latin világ forma-érzéke is, a lélek eleganciája, valamilyen keverék, ami se nem Nyugateurópa (ehhez nem eléggé következetesen racionális), sem nem Középeurópa (külső, technikai civilizáltsága más), de nem is a Levante, hiszen attól megkülönbözteti a szellemnek az az állandó vibrálása, amely az olasz retorikájában, vitaközö kedvében, ebben a szinte egyetlen nemzeti sportjában nyilvánul meg.

Ha kilépünk az utcára s elrendezkedünk a szállodában, ebédeltünk és beültünk egy kávéházba, benyomásainkat sehogy sem tudjuk beilleszteni valamilyen más európai kultúrkörbe: a kapuknak és előcsarnokoknak patetikus arányait s mögöttük a Középeurópában egészen szokatlan mellékhelyiségeket csak úgy, mint a sachlich stílus olasz változatának, az úgynevezett novecentónak sajátosságát, hogy nem a tárgyi okok miatt egymásba kapcsolódó szobák halmazából adódik az épület homlokzata, mint például Németországban és Csehországban, hanem ellenkezőleg, egy gesztust kifejező homlokzat mögé konstruálják az épület belsejét. Mindez arra figyelmezteti az idegent, hogy Olaszországban más viszonyban van egymással a külső és a belső, a dolgok formája és tartalma, mint például minálunk. A formanyelv, nemcsak a képzőművészetben, hanem minden emberi megnyilvánulásban is, sehol sem oly elegáns, mint itt, de ugyanakkor a dolgok belső tartalma kevésbé (vagy talán csak másképpen) racionális, mint amennyire azt az idegen a külső után várja. A mi szemünkben csupa meglepetés, furcsa ellentét az olasz élet: ha az utcán nyüzsgő, szinte egymásba olvadó embertömegeket látja az ember, az az érzése támad, hogy az egész városban mindenki mindenkivel folytat egyidőben társas beszélgetést, alig van átmenet az egyes sétáló, álldogáló csoportok között, s ugyanakkor azt halljuk, hogy az egyes családok — a legfelsőbb, többnyire csak arisztokrata rétegektől eltekintve — egyszerűen nem érintkeznek egymással. S annak ellenére, hogy úgy látszik, mintha minden olasz valósággal itt az utcán élne le az életét, a házak nem kifelé, az utca vagy a természet felé épülnek, hanem magukba gubózva állnak egymás mellett, mintha az építészeket és a bennük lakó embereket egyáltalában nem érdekelné a kilátás. Más, kivált nem latin országban egyenesen elképzelhetetlen volna például, hogy a világnak talán legszebb palotája, a Palazzo Farnese, amelyet Michelangelóék a Tiberisz közvetlen közelében építettek, ne a folyamra és a túloldalon emelkedő Ianiculumra, hanem ennek hátat fordítva egy szűk kis piazzára nézzen. Különösen szembe-tűnő az ellentét, ha az olasz házakat és lakásokat az angolokéval hasonlítjuk össze. Az olaszok lakása — sokkal inkább, mint más latin kultúrájú rokonaié — valósággal elzárkózik a külvilág elől, hatalmas paloták meglegednek apró kis kertcskével s abba is mesterséges, kicirkal-

mázott virágágyakat telepítenek; ugyanakkor az északi népek, amelyeknek a természet nem adott ilyen szép környezetet, ablakukkal a kilátást keresik, a házak elé minél nagyobb kertet igyekeznek építeni s benne a természetet minél kevésbé megváltoztatni. Az olasz és az angol jellemnek ez az ellentétessége feltűnően következetes: az angol, amikor a lakása igyekszik beleolvadni a természetbe, mint ember, inkább elzárkózik a külvilágtól, az olasz viszont a lakásában húzódik vissza a természettől és mint ember keresi állandóan az emanádót, a külvilágra való személyes hatást. Mindenesetre, ha az olasz-angol hasonlatnál tartunk, lehetetlen meg nem említeni, hogy a világ milyen tévesen ítéli meg ennek a két népnek a természetét: az olaszról azt hiszik, hogy szentimentális és naiv, az angolról pedig inkább azt, hogy ha nem is éppen cinikus, de meglehetősen érzéketlen és temperamentum nélküli, holott a jelek, azt hiszem, ennek éppen az ellenkezőjére mutatnak: az olasz általában nem naiv és még kevésbé szentimentális s ha az őt érő hatásokra erősen reagál is külsőleg (a gesztikulálásból is sokan forró temperamentumot olvasnak ki), legbelül ez a reakció sokkalta szelídebb, mint gondoljuk, amit talán az is bizonyít, hogy néha nagy embercsoportoknak elég sokáig tartó verekedése után, például utcai vagy egyetemi tüntetésnél, amikor a szemlélő a külső jelekből azt hiszi, hogy a vér már patakokban folyik, kiderül, hogy minden mérgük inkább csak a torkukon jött ki s néhány ütlemben. Ezzel szemben — ezúttal inkább csak az ellentét illusztrálásának kedvéért érdemes ezt megemlíteni — a cinikusnak hitt angol hideg és mozdulatlan arca mögött sokszor több indulat, összehasonlíthatatlanul több naivitás és szentimentalizmus s lent a lélek mélyén erősebb reakciók lappanganak, mint az olaszokéban.

A külső, a látszat másban is tévútra viszi az idegen megfigyelőt Olaszországban. A nyilvános helyeken uralkodó nagy barátkozás például, a kollégáknak és kivált a fiatal embereknek szabályszerű össze-tegeződése könnyen azt a benyomást ébreszti az emberben, hogy az olasz társas lény s hajlik a kollektív életre, holott minderről szó sincs. Ennek nemcsak a megnyilvánulása hiányzik, a társadalmi élet, — a lakásukba a családon és egy-két legintimebb barátan kívül idegen alig teheti be a lábát — de hiányzik a társas élet oka is, a közös szórakozás és a nők házon kívüli elfoglaltsága. Olaszországban — a nemrég megkezdett fasiszta Dopolavorón, a munka utáni üdülés megszervezésén kívül — nem igen ismerik a társas sportolást, az asszonyoknak pedig egész napját lefoglalja még az úgynevezett nagypolgárságban is a családnak és a háztartásnak gondozása. Ez az általános elszigeteltség oly régi beidegzettség az olaszoknál, hogy a más országokban a társas érintkezésből és a nagyobb munkamegosztásból származó társadalmi szokások is hiányoznának náluk. Ha az olaszok a találkozókat pontos időben betartják, azt nem magától értetődő kötelességből, hanem személyes figyelmességéből teszik — a pontosság csak olyan társadalomban polgári erény, ahol a munkamegosztás annyira fejlett, hogy mindenki érzi a társadalmi szerkezet kerekeinek egymásrautaltságát.

Az olasz ember sokkal szabadabb, semhogy a társadalom rab-szolgája legyen. Aránylag kevés idejével rendelkezhetik csak a közös-

ség, mert igényei oly kicsinyek, hogy kevés munkával tudja megszerezni azt, amire szüksége van. Az idő valóban nem drága ezen az istenáldotta földön s a postahivatalnok vagy a kereskedőségét egyszerűen nem érti meg az ember türelmetlenségét, annyira más az idő-érzékük, mint például északi szomszédaiknak. Ide torkollik a dolce far niente kérdése is. Az olasz nem azért vonakodik a munkától, mert henyélő, hanem mert egy percig sem bírja tovább az igának érzett munkát, mint ameddig az egy meghatározott cél érdekében multhatatlanul szükséges. Külföldön, ahol nemcsak neki kell megélnie, hanem otthon maradt családját is el kell tartania, mindenütt elismerik az olasz ember munkabírást, de már otthon, ahol az enyhébb időjárás könnyebb táplálékot és primitívebb lakást enged meg, ahol tehát olcsóbban és könnyebben él meg, pillanatig sem habozik, ha a napi szükségletén felüli keresettöbblét és a testi-lelki kinyújtózkodás között választhat. A dolce far niente nem is a balkáni „nem érdemes“ vagy a közelkelet tompultsága, hanem mintha Hellasznak egy késői hulláma volna, a szemlélődésnek a szeretete. A nyughatatlan, izgékony külső alatt sokszor megérzi az ember az olasz léleknek ezt a hajlamát, amelyhez az idők során nem annyira a ma már inkább az északi kultúrákat jellemző alkotni vágyás ösztöne, hanem inkább a szellemnek az a játékossága járult, amely az olasz ember vitakozó készségében nyilvánul meg. Intelligencia — ennek a szónak semilyen más nyelvben nincs meg az a csengése, mint az olaszban, legkevésbé az angolban, ahol az emberek majd hogy le nem nézik ezt a tulajdonságot, kivált akkor, ha intelligencia és jellem között kell választaniok. Az olasz szemében viszont az intelligencia értékes, sőt talán a legértékesebb emberi tulajdonság. Az olasz történetnek és az olasz népek régi és alapos ismerője, Robert Michels, a német származású, azelőtt anarchista, ma fasiszta egyetemi tanár az alkudozást, ezt az oly jellegzetes olasz népszokást is erre vezeti vissza. Az alkudozásra való hajlam etnikai momentumokban is keresendő — írja —, például a temperamentumban, vagy abban, hogy valakinek öröme telik a beszédben és a vitakozásban; az olasz számára az alkudozás ugyanazt jelenti, mint amit az angolnak a meccs, csak éppen magasabb, úgyszólván szellemi síkon; ez ad neki alkalmat az erőpróbára és az intelligencia terén való vetélkedésre.

A RETORIKÁNAK ÉS AZ INTELLIGENCIÁNAK ebből a túltengéséből és túlbecsüléséből azonban arra következtetni, hogy az olasz léleknek nincsenek nagyobb mélységei, igen nagy tévedés volna. A homlokzat és a tartalom aránya itt is félrevezetik az idegent, csakhogy ezúttal ellenkező irányban: ha az egyéni pszichológia valószínűségi törvényeit akamók átvinni a néplélektanra, azt hihetnők, hogy e szellemi gesztikulálás mögött nem igen van koncentrátság és elmélyülés, holott az olasz ember, ha polgári erényei másmilyenek is, mint északi és nyugati szomszédaic, mint egyén két olyan tulajdonságot tud felmutatni, — megértést és alkotást a művészetben és teljes felolvasást a családban — amelyek arra vallanak, hogy Istennek ezt a két üzenetét talán egyetlen nép sem fogadta magába annyira, mint éppen az egyébként külsőségekben elmerülni látszó olaszság. Úgy látszik, az olasz

lélemben van egy számunkra megfajthetetlen határvonal a kéreg és a mag között: kívülről az olasz ember olyan, mintha felületes ügyesség és az önmagában mindig sánta ész uralkodnék rajta, mintha kultuszt űzne az egyoldalú racionalizmusból — belül azonban úglátszik non az intelligencia trónol, itt már az ösztön veszi át az uralmat. Az idegenből jött turista természetesen nem láthatja mindjárt, hogy ez a művészi és családi ösztön milyen általános és erős eleme az olasz karakternek. A nép egyszerű, gyakran írástudatlan fiait kell hallani beszélni nem közismert és agyonméltagott műemlékekről, hanem egy egyszerű asztal láb formájáról vagy egy kendő színeiről, hogy az ember lássa, a művészet iránt való érzék mennyire élő, közművelődéstől, iskolától, könyvtől független, népi hagyomány ezen a földön.

A családi élet bensősége ennél mindeneseire nehezebben vehető szemügyre, az idegen valóban csak véletlenül pillanthat be az olasz családi életébe. Annyi azonban már az első napokban feltűnik, hogy Közép- és még inkább Dél-Olaszországban minden nyilvános hely csak férfiaktól feketéllik, Szicíliában mintha csak férfiak élnének s ha a nők nem hordanak is fátyolt, olyan szemlesütve és mindig sietve, se jobbra, se balra, még a kirakatokra is alig tekintve surrannak végig az utcán a majesztikus lassúsággal sétálgató férfiak tengerében, mintha csak éppenséggel megtűrt rabszolgák lennének. Pedig odabent, a falakon belül, ha a férfic is az erősebb hang, a hatalom kétségkívül az asszony kezében van. A férfi rendszerint csak addig uralkodik az asszonyon keleties formában és mértékben, amíg a gyerekek megjelenésével lassankint ki nem alakul a családi együttélés ősi formája, a patriarchátus, mert ekkor már az anya, a népdalok és a legprózaibb köznapok egyformán vallásos áhitattal emlegetett madre-ja, „la mamma“, válik a család központjává: a homlokzat az apa, de belül a hatalmat az anya gyakorolja. Ennek a családnak összetartó erejéről, erkölcsi tartalmáról, az általa nyújtott anyagi „kollektív biztonságról“ az idegennek alig lehet fogalma: mindenekelőtt az olasz család, minél délebbre vagyunk, annál nagyobb számú és annál szélesebbek a határai. Mert amíg például Közép-Olaszországban csak a fivér érzi kötelességének, hogy a nővér esetleg ingadozó udvarlóját rákényszerítse a házasságra, addig délebbre még az unokanővér körüli mende-monda is becsületbeli ügye a férfiaknak. Ha azt mondják, hogy Franciaországban minden a szerelmet, Olaszországban valóban minden a házasságot szolgálja: ha egy fiatalember néhányszor együtt mutatkozik egy leánnyal, akkor mindegyik, még az idegen is fidejantatnak, völegénynek tekinti, aminek meg is van a fogantatja, mert Franciaországon kívül egyetlen más európai országban sem oly kicsiny az agglegények száma és például 1900-ban sehol sem élt a lakosságnak olyan nagy része (95-4%) házasságban, illetőleg családban mint éppen Olaszországban. Mindenesetre érdekes, hogy az olasz ember amennyire érzéketlen a családon kívüli ügyek iránt, olyan önfeláldozó hozzátartozóival, különösen öreg szüleivel s főképp anyjával szemben; nem csupán pénzét, hanem sokszor karrier-kilátásait is feláldozza értük s esetleg csak azért, hogy az egyik családtag ne szakadjon ki az együttéléstől, zokszó nélkül mond le a továbbtanulásról vagy az előmenetelről, ha az más városba való átköltözéssel járna.

ENNEK A CSALÁDI ÉLETNEK A LÁTTÁN persze fölvetődik a kérdés, miért védekezik olyan riadtan az olasz ember a családon kívüli világgal szemben? Ennek okát úglátszik nagyrészt a történelem és a szociológia tudná megadni, annak a ziláltságnak a kapcsán, amely az olasz közéletet századokon keresztül jellemezte s amelynek régi hagyományát, a mindenki harcát mindenki ellen az az újabb hagyomány váltotta fel, amely a nép teljes közömbösségében nyilvánul meg csaknem mindennel szemben, ami a családon kívül történik. Ez a közömbösség valóban a legerősebb közéleti hagyomány az újkori olaszság

életében, hiszen mint kollektív és egységes érzelem, a nemzeti öntudat és a hazafiság is csupán évtizedekkel mérhető múltra tekinthet vissza. Az olasz embernek ehhez a régi közélethez való viszonya teszi érthetővé nemcsak a családi mikrokozmosz erkölcsi és anyagi abroncsait, hanem azt a kettősséget is, amely az olasz embert a családban és azon kívül jellemzi: a családon belül teljes és feltétlen kollektívizmus, a családon kívül erős individualizmus. Ez magyarázza meg az olaszokat jellemző modorbéli kedvességet és az igazi, mélyről jövő szívjóságot is, ami a családi élet bensőségéből, az élő meleg családi hagyományokból származik, valamint azt, hogy az olasz nem jó emberismerő, ami a családon kívüli étellel való lazább kapcsolatból, a közéleti tradíciók hiányából ered.

Valóban a család az az egyedüli intézmény, amely az olasz emberben hagyománnyá tudott válni, ezen belül kiegyensúlyozott ösztönélet, nemzedékeken át öröklődő társas beidegzettségek irányítják, ezen kívül azonban nem támaszkodhaták vele mély lelki kapcsolatot tartó intézményre vagy erős közéleti hagyományra s innen van, hogy az újkor olaszát sokszor élmény nélküli doktrinárság, egyoldalú ideologizmus vezeti — ami mind közeli rokonságot tart a politikai tradíciókban szintén szűkülő és ugyancsak partikularizmusban élt német-ség közéleti mozgalmával.

Ebben az üres közéletben kezdtek elhelyezkedni az egységes Olaszország intézményei: a királyság, amelyet az irredentizmus kollektív élménye ágyazott be a nép életébe, a hadsereg, amely a világháború óta vált a nemzet tulajdonává és a fasizmus, amely külpolitikai téren olyan nemzeti, és szociális téren olyan társadalmi élményt akar adni az olaszoknak, hogy ezeknek a révén azután a népet közös hagyományokra, kollektív beidegzettségekre nevelje. A fasizmus létjoga ugyanis mind ennek a hiánya, az olasz közélet teljes szervezetlensége volt s a fasizmus e szinte légtüres térben megjelenvén, most akarja pótolni azt, amit más országokban az úgynevezett felvilágosodott abszolútizmus készített elő: erős központi hatalommal gyúrt le a partikularizmus politikai és lelki maradványait és meggyorsítani azt a folyamatot, amelynek oda kell vezetnie, hogy Olaszország ne csak földrajzi és ne csak állami fogalom legyen, hanem összefüggő társadalmi szövetté is váljék. Azokban az országokban, ahol a népek legalább felsőbb rétegei régóta hozzászoktak a politikai ügyek vezetéséhez vagy legalább is a vezetésben való részvételhez, az így társadalmilag kialakult hagyományokra szabták rá jól-rosszul a politikai önkormányzat intézményeit, tehát a hagyomány volt a tartalom és az intézmény a később képződő keret. A fasizmus, minthogy diktált, tehát szükségszerűen mesterséges fejlődést tudhat előidézni, az ellenkező módszert választotta: felépíteni az intézményeket és ezeket később tölteni meg a diktatúra által kitenyészendő hagyománnyal. Amiből önként következik a diktatúras rendszerek értékelése is: ahol élő közéleti hagyományok és funkcionáló nemzeti intézmények vannak, ott a diktatúra rendszerint roncsoló hatású, s csak ahol mindez hiányzik, jelentheti a diktatúra a kisebbik rosszat. Lehet, hogy a fasizmusnak ilyen címen való jogosultságára gondolt a király is, amikor a Marcia su Rómával szemben nem akart a hadsereg erejére támaszkodni.

Mussolini bölcsességére vall, hogy a kezén lévő nagy hatalom ellenére is óvatosan fogott hozzá a fasizmus legfontosabb intézményének, a korporativizmus kicépítéséhez, amelynek alsó tagozatai az egyes foglalkozási ágak összetartozását, felsőbb orgánumai a munkaadók és munkavállalók közti harmóniának elősegítését, csúcsszervezetei pedig a termelésben való tervszerűség egyengetését vannak hivatva szolgálni, hogy ebből nőjön ki azután a rendi piramis legfelsőbb emeletén a korporatív parlament. Mussolini a maga kerettörvényeivel mindig csak egy-egy lökést akart adni a dolgok fejlődésének, hogy azután ennek a kezdősebességnek az irányában az erők szabad játéka alakítsa ki a dolgok belső természetének legjobban megfelelő intézményes formákat. Ezzel a taktikával magyarázható, hogy a korporációk hatalma még ma is csak papíron van meg, hogy hatásuk csupán az alsóbb, szakszervezeti téren jelentkezik s hogy a termelés irányítására való befolyásuk még mindig előkészületi stádiumban van, mert Mussolini akkor akarja majd a gazdasági élet irányítását valóban a korporációkra bízni, ha már maguk az emberek is hozzászórtak a korporatív gondolathoz.

Hogy a korporativizmus felé való elindulás komoly fejlődési lehetőséget hord magában, annak oka mindenesetre nemcsak az, hogy kezdeti, közvetlen céljai szerények voltak, hanem az is, hogy a nagy fantáziájánál fogva aránylag könnyen befolyásolható olasz embert olyan ponton igyekezett megragadni, — gazdasági területen — ahol a társadalmi együvértartozás érzése eddig is élt benne. S hogy politikai téren a fasizmus nem mutathat rá ugyanilyen fejlődési lehetőségekre, annak oka valószínűleg abban rejlik, hogy a célkitűzés egyfelől túl messzemenő volt, másfelől pedig, hogy ez a feladat már azon a közéleti síkon mozgott, amelyen az olasz ember éppen atavisztikus közömbösségi hajlama miatt aránylag a legnehezebben mozgósítható. Nyilván ennek tulajdoníthatjuk, hogy a fasizmus, legalábbis egyelőre, voltaképpen egyetlen élő, a közéletbe valóban beleivódott hagyományt tud felmutatni: Mussolini tekintélyét és személyének varázsát. Úgy, hogy ha ma valaki tudni akarja, mi az olasz nemzet akarata, semmilyen nemzeti intézményhez nem fordulhat a Ducén kívül (a politikai véleménynyilvánítástól tartózkodó dinasztia és hadsereg a külföld számára nem jön tekintetbe), mert minden tudományos szervezet vagy egyéb alakulás, könyv és sajtó nem azt a véleményt tükrözi, amely a népből, a vezető rétegekből, egy-egy foglalkozási ágból vagy a szakemberek valamely köréből származik; minden közéleti jelenység egyedül és kizárólag a Duce személyes akaratát sugározza, aminek azután két következménye van, politikailag az, hogy akár a külföld néz bele ma az olasz közélet tükrébe, akár pedig maga Mussolini, mindenki csaka Duce képét láthatja benne, társadalmilag pedig az, hogyanép, a vezető rétegek, sőt maguk a politikus körök is egyedül a Duce gondolataira rendezkednek be és elszoknak az önálló véleményalkotástól olyannyira, hogy az olasz közéletet ma kizárólag Mussolini személyisége jellemzi, ő hozzá igazodik minden értékítélet, mindennek, dolognak, problémának vagy személynek annyi fontossága van, amennyit a Duce tulajdonít neki; ha valakit gyakran fogad, az illető hatalma hirtelen felszökik s elég, hogy környezete a legcsekélyebb bosszúság jelét tapasztalja nála valakinek az irányában, az illető tekintélye máris meginog.

Belpolitikáikig tehát Olaszország ma olyan laboratórium, amelyben egyetlen egy ember dolgozik különféle anyagokkal (társadalmi rétegekkel, érdekeikkel és hajlamaikkal), amelyeknek akaratuk nem lehet, csak hajlékonyságuk, amivel elősegítik és fizikai ellenállásuk, amivel akadályozzák a kísérletező-konstruktőr munkáját.

Az OLASZ NÉPNEK, mint ilyen értelemben vett politikai matériának tulajdonságai természetesen a külpolitikára is kihatnak és ezek a külföldet éppen ezért nagyjából talán két szempontból érdekelhetik. Először, hogy az olasz nép milyen tulajdonságaira támaszkodhatik a római külpolitika belső kitarás és kifelé való érzelmek tekintetében s másodsor, hogy melyek azok a mélyen fekvő faji jellemvonások, hagyományok, amelyek az olasz diplomáciai apparátusban és szellemben is szükségszerűen meg kell hogy nyilvánuljanak, mint például az emberismeret, a látszatok jelentőségének felbecsülése, a politikai tapintó-érzék, a presztízs-szempontr szerepe és végül a más népek eszejárásának, vérmérsékletének megértése és kiismerése tekintetében?

Ezeknek a kérdéseknek egy részére a már előbb elmondottak igyekeztek némi útbaigazítást adni: a kitarásról a dolce far niente helytelen értelmezésével szemben már említettük, hogy amíg valamilyen konkrét szükség hajtja az olasz népet, addig erőfeszítése megmarad; arról, hogy a jó emberismeret az olasz nép értékes tulajdonságainak oly fényes galériájában alig szerepel, szintén volt szó s hogy a látszatokat másképpen ítéli meg, mint a nyugati vagy a középeurópai ember, az is kiviláglott abból, amit homlokzat és tartalom sajátos összefüggéséről mondtunk; amint hogy arra is céloztunk, hogy a politikai érzéket és általában a politikai ösztönt hagyományok híján ma még a politikai ész pótolja Olaszországban. A többi kérdésre, amelynek egyéni lélektani háttéréről még nem esett szó, talán a következőkben lehetne választ keresni. Gyűlöletet egyik szomszédjukkal sem éreznek az olasz tömegek, bár ugyanakkor olyan népet sem tudnánk említeni, amelyhez szeretet fűzné őket. Igazán őszinte rokonszenvet is csak a magyarság iránt éreznek, ami határozottan a fasiszta rezsim műve, mert amíg maga a nép még a huszas évek közepén is keveset tudott rólunk, — német, osztrák és magyar mind egyformán tedesco volt a számára — addig néhány év óta valóban tapasztalhatja az ember, hogy a nép barátságot érez Magyarország irányában. Enyhe ellenszenv él az olaszokban a franciákkal, valamivel erősebb a „délszlávokkal“ szemben, régi, még a Habsburgokkal való ellentét korából származó bizalmatlanság Németország, de ugyanakkor meleg szívélyesség az egyes német ember irányában. Az angollal szemben az olasz eddig nem érzelmeket, hanem respektust táplált, de most valószínű, hogy a tisztelet helyébe olyan fokú elkeseredettség lépett, amely egy ideig érzelmileg is befolyásolni fogja, ha nem is a kormány, de az olasz nép viszonyát Angliához.

S ez tartóssá is válhatik, mert Anglia az abesszin viszályban Olaszországnak nem csupán érdekeit, hanem presztízsét is veszélyezteti, ennek pedig olasz nép és olasz diplomácia egyformán döntő fontosságot tulajdonít. Általában úgy az olasz embert, mint az egész népet és benne a diplomáciát is erősen jellemzi a rendkívüli érzékenység minden önérzeti kérdésben, úgy, hogy aki az olasz külpolitika belső törvényeivel tisztában akar lenni, annak mindig számon kell tartania, hogy milyen presztízs-kérdések merülnek fel Olaszországgal vagy akár csak egy-egy nemzetközi akciójával kapcsolatban. Ha már most végül azt a kérdést vetjük fel, milyen szerepet játszik az olasz külpolitikában

az idegen népek lélektanának ismerete, talán azt mondhatjuk, hogy az olasz karakter túlságosan művészi és eredeti ahhoz, hogy idegen lelki-alkatba egészen bele tudja magát élni. Mint művészlélek önmagát vetíti a világba és nem a külvilág képleteit akarja magába fogadni s ahogyan a művészetben megveti a naturalizmust, mint a környezet adott tényeivel való vérszegényen objektív, fantáziátlan kiegyezést, úgy a külpolitikában sem áll a tények igézetében, hanem a maga teremtő fantáziája az, amely elgondolásait vezeti.

Ez a művész-magatartás valóban jellemző az olasz emberre és az olasz népre egyaránt s talán ezzel függ össze az olasz lélek más vonása is, a lelki és szellemi elegancia, a dús képzelőtehetség, a szeretetreméltóság s mindenekfelett a pátosz, a gesztus, a formai szépség keresése. Ma ez jelenti az olasz stílust, az olasz embert; ennek a karakternek kifejezője az olasz politika is.

FREY ANDRÁS